

ԳՈՐ ՍԱՀԱԿՅԱՆ

ՀՊՏՀ բանկային գործի և ապահովագրության
ամբիոնի ասպիրանտ

ՀՀ ԲԱՆԿԱՅԻՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ ԻՐԱՑՎԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՌԻՍԿԻ ԴՐՍԵՎՈՐՄԱՆ ՁԵՎԵՐԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ

Իրացվելիության ռիսկը բանկային գործունեությանը բնորոշ հիմնական ռիսկերից է, որի պատշաճ կառավարումը կարևորվում է ողջ բանկային համակարգի ֆինանսական կայունության ապահովման տեսանկյունից: Առանձին բանկերում իրացվելիության խնդիրները կարող են առաջացնել ավանդների արտահոսք ֆինանսապես առողջ բանկերից, խաթարել միջբանկային շուկայի բնականոն գործունեությունը՝ հանգեցնելով համակարգային իրացվելիության խնդիրների դրսևորման: Հոգվածում քննարկվել են բանկային գործունեությունում իրացվելիության ռիսկի դրսևորման հիմնական ձևերը, բացահայտվել են դրանց առաջացման սկզբնապատճառները՝ դիտարկելով փոխադրեցության ուղիները: Վիճակագրական տվյալների հիման վրա վերլուծվել են նաև ՀՀ բանկային համակարգում իրացվելիության ռիսկի դրսևորման ձևերը՝ առաջարկելով զսպման մեխանիզմներ:

Հիմնաբառեր. ֆինանսավորման իրացվելիության ռիսկ, շուկայական իրացվելիության ռիսկ, խոշոր պարտավորություն, ֆինանսական կայունություն

Իրացվելիության ռիսկը բանկային գործունեությանը բնորոշ հիմնական ռիսկերից է, որը հիմնականում դրսևորվում է բանկերի ֆինանսական միջնորդության գործառնությունների հետևանքով: Սակայն, բանկային գործունեության շրջանակների ընդլայնմանը զուգահեռ, ձևավորվել են իրացվելիության ռիսկի նոր սկզբնապատճառներ՝ հանգեցնելով ռիսկի դրսևորման նոր ձևերի առաջացմանը: Այս տեսանկյունից արևմտյան տնտեսագիտական ժամանակակից գրականության մեջ առանձնացվում են բանկային գործունեությունում

իրացվելիության ռիսկի դրսևորման 2 հիմնական ձևեր՝ ֆինանսավորման իրացվելիության ռիսկ (funding liquidity risk) և շուկայական իրացվելիության ռիսկ (market liquidity risk):

Ֆինանսավորման իրացվելիության ռիսկը բազմաթիվ հեղինակների (Է. Կրոկետ, Ղ. Շիմկո, Փ. Ուենթ, Կ. Նիկոլաու, Վ. Չեն) և միջազգային կառույցների (Արժույթի միջազգային հիմնադրամ, Բանկային վերահսկողության բազելյան կոմիտե) կողմից սահմանվում է որպես բանկի ունակություն՝ ժամանակին ֆինանսավորելու ակտիվները և կատարելու պարտավորությունները՝ առանց անընդունելի վնասներ կրելու¹: Բանկային համակարգում ֆինանսավորման իրացվելիության ռիսկի դրսևորումը պայմանավորված է բանկերի ֆինանսական միջնորդության գործառնություններով: Բանկերը, որպես ֆինանսական միջնորդներ, ուղղակիորեն միջնորդություն են իրականացնում դրամական միջոցների առաջնային վաճառողների և վերջնական գնորդների միջև՝ հավաքագրելով փոշիացած ու կարճաժամկետ խնայողությունները և դրանք ուղղելով երկարաժամկետ խոշորաժամկալ ներդրումներին: Տնտեսագիտական գրականությունում վերոնշյալ գործընթացը ստացել է բանկերի կողմից «ժամկետայնության ձևափոխման (maturity transformation) գործառնություն» անվանումը: Հենց դրանով էլ պայմանավորված է բանկերի հաշվեկշռի ակտիվային և պասիվային կառուցվածքում կարճաժամկետ հորիզոնում բացասական ձեռքվածքի առկայությունը, որն էլ բանկերին անխուսափելիորեն խոցելի է դարձնում իրացվելիության ռիսկի նկատմամբ²:

Շուկայական իրացվելիության ռիսկի մասով տնտեսագիտության գրականությունում հիմնական շեշտը դրվում է շուկայի երեք հատկությունների վրա՝ խորություն, սահմանափակություն, առաձգականություն³: Ըստ այդմ՝ հաճախ շուկայական իրացվելիության ռիսկը սահմանվում է որպես այն բանի հավանականություն, որ բանկը չի կարողանա կարճ ժամկետում, նվազագույն ծախսերով և գների վրա նվազագույն ազդեցությամբ իրականացնել ակտիվների առք ու վաճառքի գործարքներ ակտիվների պորտֆելի (փաթեթի) և ռիսկ-պրոֆիլի ճշգրտման նպատակով: Բանկային համակարգում շուկայական իրացվելիության ռիսկը դրսևորվում է ակտիվի գնի նվազման հետևանքով, երբ բանկերում առաջանում են պարտավորությունների վերաֆինանսավորման և (կամ) մարման, ինչպես նաև ակտիվների ֆինանսավորման համար դրամական միջոցների անբավարարություն:

Շուկայի իրացվելիության հատկությունները և դրանց կապը ակտիվների գնի և գործարքների ծավալների հետ կարելի է ներկայացնել գծապատկերի միջոցով:

Գծապատկեր 1-ում AO և OA՝ հատվածները բնութագրում են վաճառքի և առքի գործարքների մասով շուկայի խորությունը: Դրանք գործարքների

¹ Տե՛ս **Crockett A.**, Liquidité de marché et stabilité financière, Banque de France, Revue de la stabilité financière No 11, Paris, 2008, էջ 14: **Shimko C., Went P.**, Integrated Bank Risk Management, GARP, Jersey City, 2010, էջ 33: **Nikolaou K.**, Liquidity (Risk) Concepts, Definitions and Interactions, ECB, Frankfurt on Main, 2009, էջ 19: **Chen W.**, Funding Liquidity Risk: from measurement to management, Taipei, 2012, էջ 2: International Monetary Fund, Global Financial Stability Report April 2008, Washington D.C., 2008, էջ 87:

² Տե՛ս **H. van Greuning, S. Bratanovic**, Analyzing Banking Risk: A Framework for Assessing Corporate Governance and Risk Management, The World Bank, Washington D.C., 2009, էջ 192:

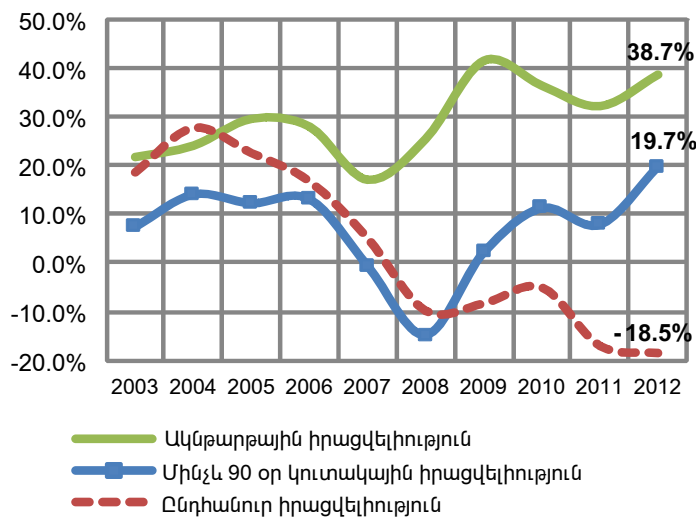
³ Տե՛ս Market Liquidity Risk: Elusive no More: Defining and Quantifying Market Liquidity Risk, Master's Thesis by: Kolja Loebnitz, University of Twente, Utrecht, The Netherlands, 2006, էջ 50:

Իրացվելիության ռիսկի դրսևորման ձևերի փոխազդեցության տեսանկյունից՝ շուկայական և ֆինանսավորման իրացվելիության ռիսկերի միջև առկա է երկբնույթ փոխադարձ կախվածություն: Բնականոն գործունեության պայմաններում իրացվելիության արդյունավետ բաշխման միջոցով դա նպաստում է ֆինանսական կայունությանը, մինչդեռ ճգնաժամային իրավիճակներում վերածվում է իրացվելիության խնդիրների տարածման մեխանիզմի: Բնականոն գործունեության պայմաններում բանկերը, լինելով ֆինանսական համակարգի իրացվելիության հիմնական մատակարարներ, ապահովում են ֆինանսական շուկաների բավարար իրացվելիությունը (այս գործընթացն արտահայտում է շուկայական իրացվելիության կախվածությունը ֆինանսավորման իրացվելիությունից): Մյուս կողմից՝ արդի բանկային գործունեությունում իրացվելիության կառավարման նպատակներով բանկերը ֆինանսական շուկաներից ներգրավում են միջոցներ և իրացնում ակտիվներ՝ իրացվելիության առումով հայտնվելով ֆինանսական շուկաների զարգացումներից կախյալ վիճակում (այս գործընթացն արտահայտում է ֆինանսավորման իրացվելիության կախվածությունը շուկայական իրացվելիությունից): Արդյունքում՝ ֆինանսավորման և շուկայական իրացվելիության միջև առկա փոխադարձ կապի միջոցով ապահովվում է ֆինանսական համակարգի բավարար իրացվելիությունը:

⁴ St'iu Bervas A., La liquidité de marché et sa prise en compte dans la gestion des risques, Banque de France. Revue de la stabilité financière. No 8. Paris, 2006. to 69:

Ճգնաժամային իրավիճակներում շուկայական և ֆինանսավորման իրացվելիության փոխադարձ կապի միջոցով իրացվելիության խնդիրների տարածվածությունը պայմանավորված է միջբանկային շուկայի գործունեության խաթարմամբ և նույն ակտիվներում ներդրումներով (common exposures): Միջբանկային շուկայի գործունեության խաթարումը տեղի է ունենում անորոշության պայմաններում բանկերի կողմից մաքսիմինի և մրցակիցների դուրսմղման ռազմավարությունների կիրառման հետևանքով: Մաքսիմինի ռազմավարության դեպքում բանկերը որոշումներ են կայացնում՝ հիմնվելով հավանական վատագույն սցենարների վրա. կրճատում են վարկավորումը և ընդլայնում իրացվելի ակտիվների ծավալը դրամական միջոցների հնարավոր արտահոսքը բավարարելու նպատակով: Մրցակիցների դուրսմղման ռազմավարության դեպքում միջբանկային շուկայում վարկատու բանկերը կրճատում են միջբանկային վարկերի ծավալները՝ փորձելով սնանկացնել մրցակիցներին: Արդյունքում՝ միջբանկային շուկայում ավանդաբար վարկառու բանկերի ֆինանսական վիճակի կտրուկ վատթարացման հետևանքով հնարավոր են փոխադարձ պարտավորությունների չկատարում և (կամ) ուշացումներ: Բազմակողմ միջբանկային պահանջների դեպքում այս իրավիճակը կարող է հանգեցնել շղթայական չվճարումների՝ ընդհուպ առանձին բանկերի սնանկացման և ավանդների արտահոսքի:

ՀՀ բանկային համակարգում ավանդաբար առաջնային է համարվել ֆինանսավորման իրացվելիության ռիսկը, քանի որ բանկերը ներգրավված միջոցները հիմնականում տեղաբաշխում են վարկերում, մյուս կողմից՝ դրանց մասով ապահովում են առաջնային իրացվելի ակտիվների բարձր ծածկույթ: Այդուհանդերձ, ընդհանուր իրացվելիության նվազման և բարձր իրացվելի ակտիվներում պետական պարտատոմսերի կշռի զգալի աճի պայմաններում էական է դառնում նաև շուկայական իրացվելիության ռիսկը:

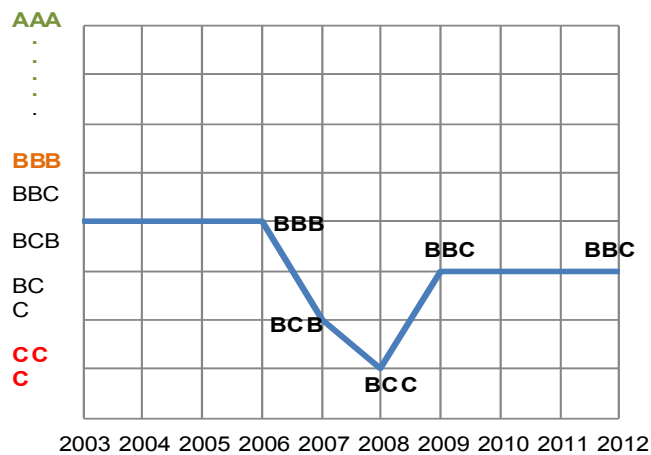

Պժապատկեր 2. ՀՀ բանկային համակարգի հետհաշվեկշռային պայմանական պարտավորությունների փոփոխությունը⁵

⁵ Պժապատկերներ 1-3-ի, 6-7-ի և 10-11-ի կառուցման համար օգտագործվել են ՀՀ ԿԲ պաշտոնական կայքէջում ներկայացված տվյալները:

ՀՀ բանկային համակարգում, ֆինանսավորման իրացվելիության ռիսկի գնահատման շրջանակներում, ակտիվների և պասիվների ժամկետային կառուցվածքի վերլուծության նպատակով կիրառվել է ՀՀ ԿԲ՝ բանկերում իրացվելիության ռիսկի գնահատման մեթոդաբանությունը⁶:

Վերլուծության շրջանակներում գնահատվել են ակնթարթային (ցպահանջ), մինչև 90 օր կուտակային և ընդհանուր (մինչև 1 տարի կուտակային) իրացվելիության ցուցանիշները՝ որպես համապատասխան ժամկետային հորիզոնում ակտիվների և պարտավորությունների տարբերության հարաբերություն բարձր իրացվելի ակտիվներին: Ակնթարթային իրացվելիությունը, մշտապես պահպանվելով դրական մակարդակում, ցուցաբերում է աճի միտում և 2012 թ. վերջին կազմել է 38.7%: Մինչև 90 օր կուտակային իրացվելիությունը մինչև ձգնաժամային կտրուկ նվազումից հետո ցուցաբերում է վերականգնման միտում՝ 2012 թ. վերջին կազմելով 19.7%: Ընդհանուր իրացվելիության դեպքում նվազման միտումը պահպանվել է հետզհետե՝ ձգնաժամային ժամանակահատվածում և 2012 թ. վերջին կազմել -18.5%՝ պայմանավորված ֆինանսական միջնորդության խորացմանը զուգահեռ վարկերի ժամկետայնության աճով:

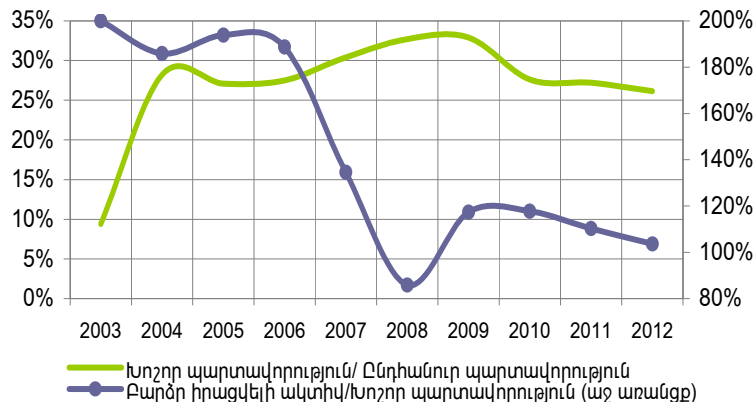

Գծապատկեր 3. ՀՀ բանկային համակարգի պայմանական ֆինանսավորման իրացվելիության ռիսկի բնութագրի ցուցանիշների փոփոխությունը

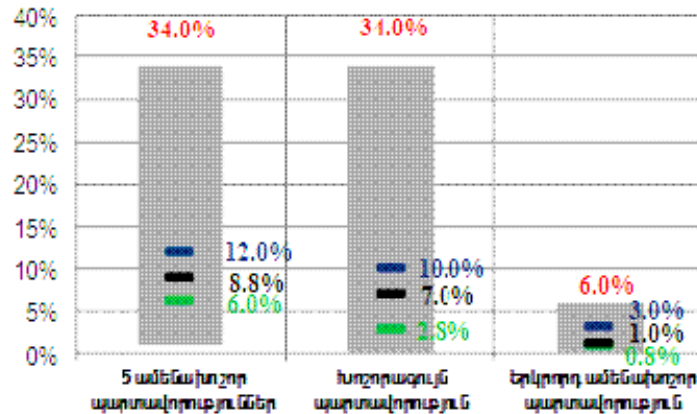
ՀՀ բանկային համակարգում իրացվելիության հետզհետե ձգնաժամային զարգացումների արդյունքում բարելավվել է իրացվելիության վարկանիշը և 2012 թվականի վերջին կազմել «BBC»՝ ձգնաժամային «BCC»-ի փոխարեն⁷: Իրացվելիության ռիսկի ներկայիս վարկանիշը բնութագրում է իրացվելիության բավարար մակարդակ, սակայն անհրաժեշտ է ձեռնարկել երկարաժամկետ իրացվելիության բարելավման միջոցառումներ: Այսպիսով՝ ՀՀ բանկային համակարգի ակտիվների և պարտավորությունների ներկայիս կառուցվածքը և առկա զարգացումները, ընդհանուր առմամբ, դրական են գնահատվում ֆինանսավորման իրացվելիության ռիսկի վրա ազդեցության տեսանկյունից:

⁶ ՀՀ կենտրոնական բանկ, Բանկերի նկատմամբ հեռակա վերահսկողության իրականացման ձեռնարկ, հավելված 5, Իրացվելիության ռիսկի վերլուծության մեթոդաբանություն, էջ 107-118:
⁷ ՀՀ բանկային համակարգի իրացվելիության վարկանիշը գնահատվել է ՀՀ ԿԲ իրացվելիության ռիսկի վերլուծության մեթոդաբանությանը համապատասխան:

Ֆինանսավորման իրացվելիության ռիսկը պայմանավորող հաջորդ գործոնը պարտավորությունների կենտրոնացվածությունն է: Վերջինս ՀՀ բանկային համակարգում գնահատելու նպատակով վերլուծվել է խոշոր պարտավորությունների փոփոխությունը 2003–2012 թթ. ընթացքում: Խոշոր պարտավորությունների առանձնացման համար կիրառվել է ՀՀ ԿԲ մոտեցումը, ըստ որի՝ խոշոր է այն պարտավորությունը, որը հավասար է կամ գերազանցում է պարտապան բանկի ընդհանուր պարտավորությունների 5%-ը՝ առանց հաշվի առնելու պարտատերերի փոխկապվածությունը⁸:

Գծապատկեր 4. ՀՀ բանկային համակարգի պարտավորությունների կենտրոնացվածությունը բնութագրող ցուցանիշները

Գծապատկեր 5. ՀՀ բանկային համակարգի պարտավորություններում խոշոր պարտավորությունների տեսակարար կշիռների քվարտիլները⁹

⁸ Տե՛ս 2008 թվականի փետրվարի 26-ի ՀՀ ԿԲ խորհրդի թիվ 50-Ն որոշմամբ հաստատված «Բանկերի հաշվետվությունները, դրանց ներկայացումը և հրապարակումը», կանոնակարգ 3, գլուխ III, կետ 17:

⁹ Տե՛ս IMF Country Report No. 13/10, „Republic of Armenia: Financial System Stability Assessment“, International Monetary Fund, Washington, D.C., 2013, էջ 19:

Ընդհանուր պարտավորություններում խոշոր պարտավորությունների տեսակարար կշիռը մինչձգնաժամային ժամանակահատվածում աճել է 4.7 տոկոսային կետով և 2009 թ. վերջին կազմել 32.9%, հետձգնաժամային ժամանակահատվածում ցուցաբերել է նվազման միտում և 2012 թ. վերջին կազմել 26.2%: ՀՀ բանկային համակարգի ընդհանուր իրացվելիության նվազման պայմաններում խոշոր պարտավորությունների տեսակարար կշռի բարձր մակարդակի պահպանումը հանգեցրել է վերջիններիս գծով իրացվելիության ծածկույթի կտրուկ նվազման: 2003 թ. համեմատությամբ, բարձր իրացվելի ակտիվներ/խոշոր պարտավորություններ ցուցանիշը նվազել է 4.5 անգամ և կազմել 104%:

Առանձին բանկերում պարտավորությունների կենտրոնացվածության գնահատման նպատակով դիտարկվել են պարտավորություններում խոշոր պարտավորությունների տեսակարար կշռի ցուցանիշի քվարտիլային արժեքները¹⁰: 10 բանկում խոշորագույն պարտավորության տեսակարար կշիռը կազմում է 0–7%, մինչդեռ մնացած 11 բանկում՝ 10–34%: Նույն ցուցանիշները երկրորդ ամենախոշոր պարտավորության տեսակարար կշռի համար կազմում են համապատասխանաբար՝ 0–0.8% և 1–6%: Խոշորագույն, 2-րդ և 5 ամենամեծ պարտավորությունների տեսակարար կշիռների ցուցանիշների քվարտիլային արժեքների համադրության հիման վրա կարելի է եզրակացնել, որ բանկերի պարտավորությունների կենտրոնացվածությունը հիմնականում պայմանավորված է մեկ խոշոր պարտատիրոջ նկատմամբ պարտավորության մեծ տեսակարար կշռով: Դա բացատրվում է նրանով, որ 2-րդ ամենախոշոր պարտավորության տեսակարար կշռի քվարտիլային արժեքները փոքր են և զիջում են խոշորագույն պարտավորության տեսակարար կշռի քվարտիլային արժեքներին: Միևնույն ժամանակ, խոշորագույն պարտավորության տեսակարար կշռի քվարտիլային արժեքները մոտ են 5 ամենամեծ պարտավորությունների տեսակարար կշռի նույն արժեքներին:

Ֆինանսավորման իրացվելիության ռիսկի գնահատման տեսանկյունից ուշագրավ է այն հանգամանքը, որ պարտավորությունների բարձր կենտրոնացվածություն ունեցող բանկերին բնորոշ է նաև վարկային պորտֆելի բարձր կենտրոնացվածություն, ինչը մեծացնում է վերջիններիս զգայունությունը խոշոր պարտավորությունների արտահոսքի նկատմամբ¹¹: Այս վարկածի հիմնավորման նպատակով սթրես թեստավորման միջոցով գնահատվել է ՀՀ բանկային համակարգի խոշոր պարտավորությունների արտահոսքը բավարարելու ունակությունը: Սթրես թեստը մշակվել է ԱՄՀ-ի կողմից՝ Ռուանդայի բանկային համակարգում պարտավորությունների կենտրոնացվածության գնահատման սթրես թեստի տրամաբանությամբ¹²: Ըստ այդմ՝ գնահատվում է, թե քանի օր բանկային համակարգը կարող է բավարարել խոշոր պարտատերերի պահանջները իրացվելի ակտիվների պաշարի հաշվին: Սթրես թեստի 3 սցենարների արդյունքներով՝ տարեցտարի նվազում է ՀՀ բանկային համակարգի՝ խոշոր պարտավորությունների արտահոսքը ծածկելու ունակությունը: Մասնավորապես՝ եթե բազային սցենարի դեպքում

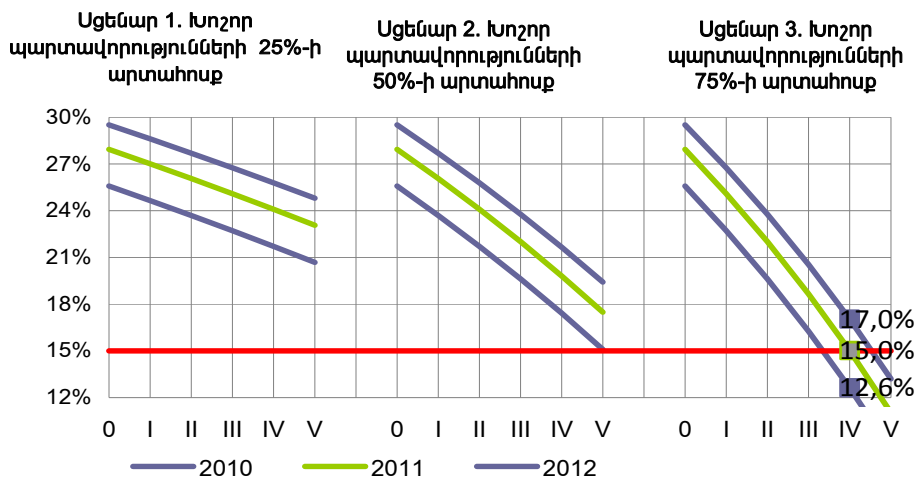
¹⁰ Քվարտիլային են ցուցանիշի այն արժեքները, որոնք աճման կարգով կառուցված թվային շարքը (կարգավորված շարք) բաժանում են 4 հավասար մասերի:

¹¹ Տե՛ս IMF, „Republic of Armenia: Financial System Stability Assessment“, January 2013, Washington D.C., էջ 18–19:

¹² Տե՛ս **Sanya S., Mitchell W., Kantegwa A.**, Prudential Liquidity Regulation in Developing Countries: A Case Study of Rwanda, Section III-C. „Liquidity Stress Tests“ IMF, Working paper WP/12/20, 2012, էջ 16–22:

2012 թ. ընդհանուր իրացվելիության նորմատիվը նվազում է մինչև 20%, ապա 2010–2011 թթ.՝ տատանվում է 23–25%-ի շրջանակներում: Վատթարագույն սցենարի պարագայում 2012 թ. արձանագրվում է ընդհանուր իրացվելիության նորմատիվի խախտում սթրեսային իրավիճակի 4-րդ օրը, մինչդեռ 2011–2012 թթ. արդյունքներով նորմատիվի խախտում չի արձանագրվում նույնիսկ 5-րդ օրը:

Այսպիսով՝ ՀՀ տարածքում գործող որոշ բանկերում բարձր է պարտավորությունների կենտրոնացվածության մակարդակը, ինչը ֆինանսավորման իրացվելիության ռիսկի համատեքստում դիտարկվում է որպես բանկային համակարգի խոցելի կողմ: Ռիսկի զսպման մեխանիզմների առաջադրման նպատակով հետազոտվել է պարտատիրոջ գծով ռիսկի կարգավորման միջազգային փորձը: Արևելյան Եվրոպայի երկրներում այդ նպատակով կիրառվում է 2 հիմնական մեխանիզմ՝ պարտատերերի գծով ռիսկի սահմանափակում (Ալբանիա, Կոսովո, Ադրբեջան, Ռուսաստան, Լատվիա, Խորվաթիա, Մոնտենեգրո) և պարտավորությունների կենտրոնացվածությանը համապատասխան իրացվելիության տարբերակված պահանջներ (Մակեդոնիա, Ռումինիա): Առաջին մոտեցման դեպքում վերահսկող մարմինը սահմանում է մեկ պարտատերի և փոխկապված անձանց գծով ռիսկի առավելագույն չափ բանկի նորմատիվային կապիտալի (կամ ակտիվների, կամ պարտավորությունների) նկատմամբ: Երկրորդ մոտեցման դեպքում վերահսկող մարմինը որոշում է պարտավորությունների կենտրոնացվածության ընդունելի միջակայքեր և դրանց աճին զուգահեռ սահմանում իրացվելիության խիստ պահանջներ: Պարտատիրոջ գծով ռիսկի սահմանափակման մոտեցմանը բնորոշ է 2 հիմնական թերություն:

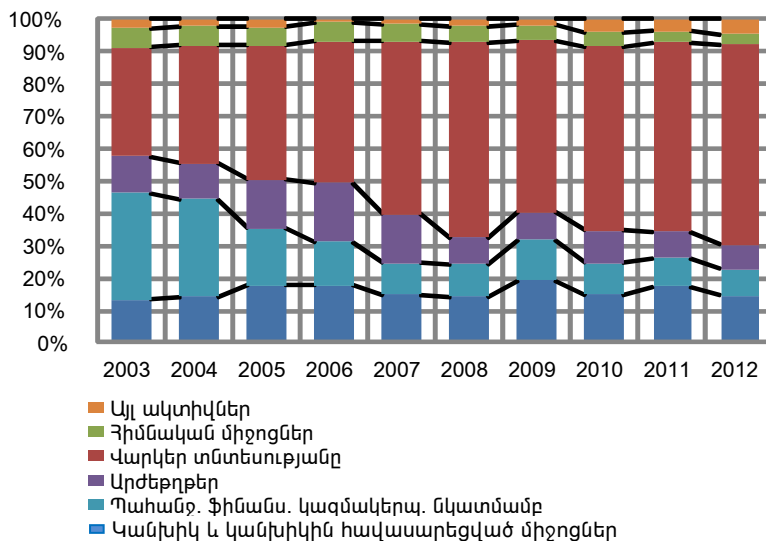
Քճապատկեր 6. ՀՀ բանկային համակարգում խոշոր պարտավորությունների արտահոսքի նկատմամբ զգայունության գնահատման իրացվելիության սթրես թեստի արդյունքները

Նշված ռիսկը կապիտալի նկատմամբ սահմանելիս միջոցների ներգրավման հնարավորությունները կապվում են կապիտալի մեծության հետ՝ այդպիսով առաջ քաշելով այն վարկածը, որ կապիտալը իրականացնում է նաև իրացվելիության ծածկման պահուստի գործառնություն: Մինչդեռ, բանկի կապիտալը կատարում է վնասների կլանման գործառնություն¹³: Այս դեպքում

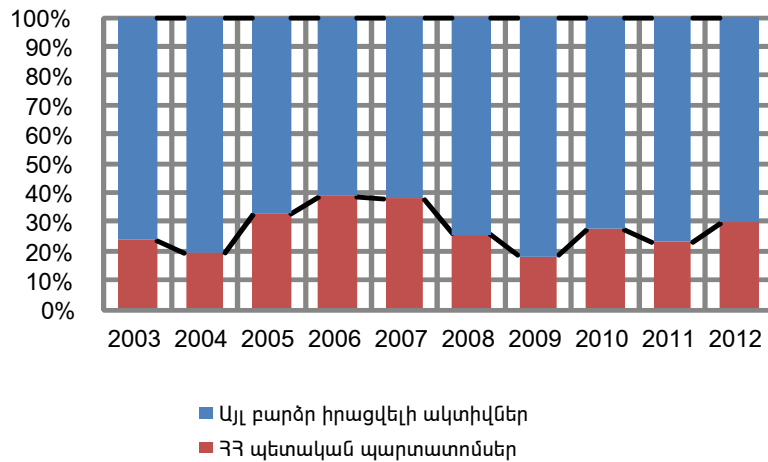
¹³ Տե՛ս ֆինանսներ, դրամաշրջանառություն և վարկ (գլխ. խմբագիր՝ Լ. Բադալյան), Եր., 2007, էջ 431:

բարձր լներիջի (կապիտալ/ակտիվներ) պայմաններում բանկը հնարավորություն ունի ընդհանուր պարտավորությունների նկատմամբ մեծածավալ միջոցներ ներգրավելու՝ նպաստելով պարտավորությունների կենտրոնացվածությանը: Թեև բանկը շարունակում է մնալ խոցելի խոշոր պարտավորությունների արտահոսքի նկատմամբ, քանզի կապիտալի տեսքով ներգրավված միջոցները տեղաբաշխվում են ցածր իրացվելի ակտիվներում և չեն ծառայում որպես ակնթարթային իրացվելիության աղբյուր: Բացի այդ, այս մոտեցման դեպքում սահմանափակվում են իրացվելիության կառավարման նպատակով բանկերի՝ մեծածավալ միջոցների ներգրավման հնարավորությունները: Դա էական է հատկապես օտարերկրյա կապիտալի մեծ մասնաբաժնով բանկային համակարգերի (այդ թվում՝ ՀՀ բանկային համակարգի) համար, երբ դուստր բանկերը իրացվելիության աջակցություն են ստանում օտարերկրյա մայր բանկերից:

Ընդհանուր պարտավորությունների կենտրոնացվածությանը համապատասխան՝ իրացվելիության տարբերակված պահանջների մոտեցումը զերծ է մեկ պարտատիրոջ գծով ռիսկի սահմանափակման մոտեցմանը բնորոշ թերություններից: Սակայն վերջինիս հատուկ են գործնական ներդրման դժվարություններ (օրինակ՝ ընդհանուր պարտավորությունների կենտրոնացվածության ընդունելի միջակայքերի և դրանցից ածանցյալ իրացվելիության պահանջների սահմանման համար հաճախ անհրաժեշտ է լինում կիրառել փորձագիտական գնահատականներ): Հաշվի առնելով 2-րդ մոտեցման առավելությունները և ՀՀ բանկային համակարգում մեծաքանակ օտարերկրյա կապիտալով բանկերի առկայությունն ու լներիջի բարձր մակարդակը՝ առաջարկում ենք կիրառել ըստ ընդհանուր պարտավորությունների կենտրոնացվածության իրացվելիության տարբերակված պահանջները: Այս մեխանիզմի՝ Բազել 3 իրացվելիության չափորոշիչների ներքո համադրելիության առումով նշենք, որ այդ մոտեցումը կարող է ներդրվել նաև իրացվելիության ծածկույթի գործակցի շրջանակներում՝ խոշոր պարտավորությունների գծով ավելի խիստ արտահոսքի գործակիցներ սահմանելու միջոցով:

Գծապատկեր 7. ՀՀ բանկային համակարգի ակտիվների կառուցվածքը

Գծապատկեր 8. ՀՀ բանկային համակարգի բարձր իրացվելի ակտիվների կառուցվածքը

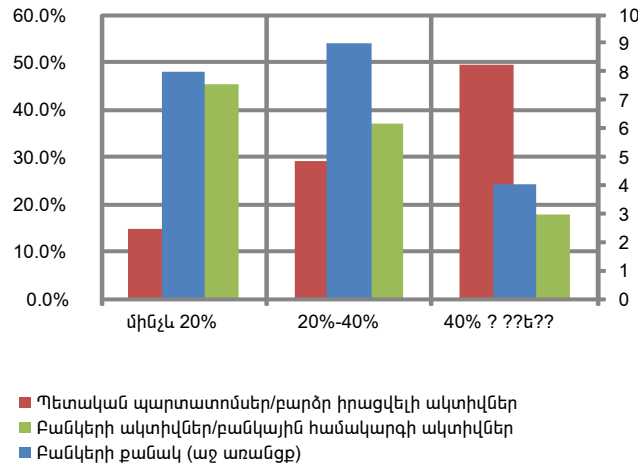
Ըստ շուկայական իրացվելիության ռիսկի՝ ՀՀ բանկային համակարգի ակտիվների կազմի և կառուցվածքի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ շուկայական ռիսկի ենթակա ակտիվներից միայն ՀՀ պետական պարտատոմսերի պորտֆելը զգալի տեսակարար կշիռ ունի բանկային համակարգի ընդհանուր ակտիվներում՝ 8% (կամ բարձր իրացվելի ակտիվների 35%-ը): Այս տեսանկյունից՝ շուկայական իրացվելիության ռիսկը կարող է էական դիտարկվել միայն ՀՀ պետական պարտատոմսերի պորտֆելի համար:

Առանձին բանկերում բարձր իրացվելի ակտիվների կառուցվածքի վերլուծությունը փաստում է, որ մի շարք բանկերում մեծ է պետական պարտատոմսերի տեսակարար կշիռը բարձր իրացվելի ակտիվներում: Ըստ այդմ կարելի է ենթադրել, որ այդ բանկերի իրացվելիության բավարար մակարդակի ապահովումը պայմանավորված է պետական պարտատոմսերի շուկայի բավարար իրացվելիությամբ: Հետազոտության այս արդյունքը ստուգելու համար Պիրսոնի կոռելյացիայի գործակցի միջոցով գնահատվել է բանկերում ճշգրտված իրացվելիության գործակցի և բարձր իրացվելի ակտիվներում պետական պարտատոմսերի տեսակարար կշռի կապը¹⁴: Կոռելյացիայի գործակցիցը հաշվարկվել է ՀՀ առևտրային բանկերի՝ 2005–2012 թթ. պանելային տարեկան բնական լոգարիթմական տվյալների հիման վրա (դիտարկումների ընդհանուր քանակը 588 է):

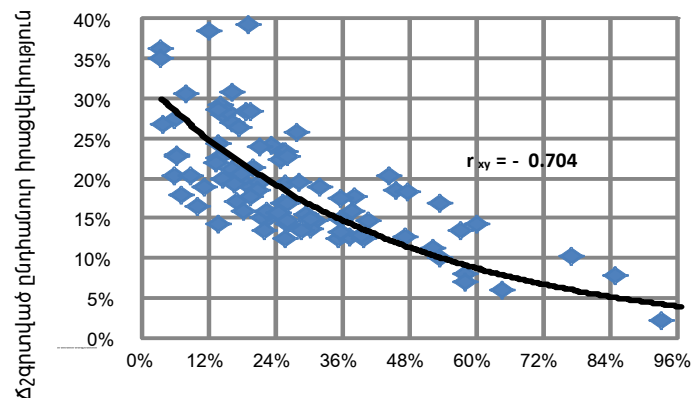
Ճշգրտված իրացվելիության գործակցի և բարձր իրացվելի ակտիվներում պետական պարտատոմսերի տեսակարար կշռի ցուցանիշների Պիրսոնի կոռելյացիայի գործակցիցը կազմում է -0.704՝ բնութագրելով վերոնշյալ ցուցանիշների միջև սերտ բացասական հարաբերակցություն: Այդ կապը շուկայական իրացվելիության ռիսկի տեսանկյունից փաստում է, որ պետական պարտատոմսերի պորտֆելը բացառելու պարագայում (այսինքն՝ միայն ա-

¹⁴ Ճշգրտված իրացվելիությունը հաշվարկվել է որպես առաջնային պաշարների (կանխիկ դրամական միջոցներ+թղթակցային հաշիվներ ԿԲ-ում և այլ բանկերում) և ընդհանուր ակտիվների հարաբերակցություն:

ռաջնային իրացվելի ակտիվների պաշարը դիտարկելու դեպքում) բարձր իրացվելի ակտիվներում պետական պարտատոմսերի մեծ տեսակարար կշիռ ունեցող բանկերի իրացվելիությունը համեմատաբար ցածր է: Դա հիմնավորում է այն վարկածը, որ բարձր իրացվելի ակտիվներում պետական պարտատոմսերի զգալի տեսակարար կշիռ ունեցող բանկերում իրացվելիության բավարար մակարդակի պահպանումը մեծապես պայմանավորված է պետական պարտատոմսերի շուկայում նույն ցուցանիշի ապահովմամբ: Այս համատեքստում պետական պարտատոմսերի գծով շուկայական իրացվելիության ռիսկը ՀՀ բանկային համակարգում էական է համարվում:

Գծապատկեր 9. ՀՀ բանկերի բաշխումն ըստ բարձր իրացվելի ակտիվներում պետական պարտատոմսերի մասնաբաժնի (առ 31.12.2012 թ.)¹⁵

Բարձր իրացվելի ակտիվներում ՊՊ տեսակարար կշիռ

Գծապատկեր 10. Ճշգրտված իրացվելիության և բարձր իրացվելի ակտիվներում պետական պարտատոմսերի մասնաբաժնի կոռելյացիան

Շուկայական իրացվելիության վերլուծության միջազգային փորձի ուսումնասիրությունը (Հունգարիա, Մեծ Բրիտանիա, Գերմանիա, Չեխիա, Եվրոպական կենտրոնական բանկ) ցույց է տալիս, որ լայն կիրառություն են ստա-

¹⁵ Գծապատկերներ 8-ի և 9-ի կառուցման համար օգտագործվել են 21 առևտրային բանկերի ֆինանսական հաշվետվությունների և դրանց կից ծանոթագրությունների տվյալները:

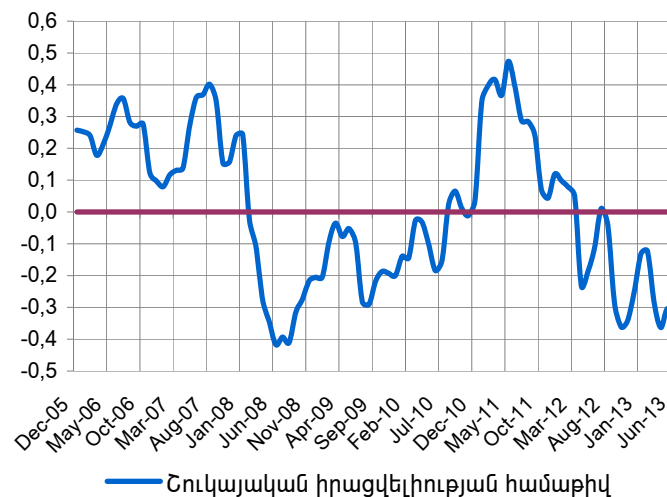
ցել բաղադրյալ ինդեքսները (համաթիվ): Վերջիններս կառուցվում են շուկայի իրացվելիության հատկությունների բնութագրիչ ցուցանիշների հիման վրա՝ գործադրելով վիճակագրական մշակման տարբեր հնարքներ: Ըստ այդմ՝ ՀՀ պետական պարտատոմսերի գծով շուկայական իրացվելիության ռիսկի գնահատման նպատակով կառուցվել է շուկայի իրացվելիության համաթիվ:

Աղյուսակ 1

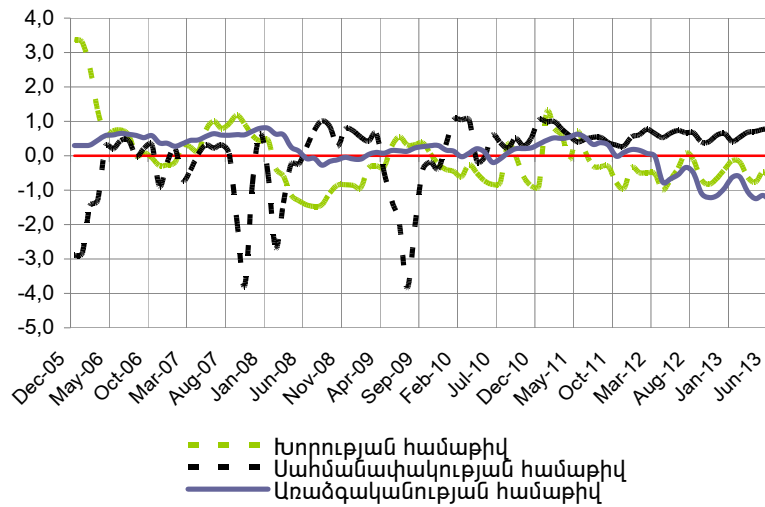
ՀՀ պետական պարտատոմսերի շուկայական իրացվելիության համաթվի բաղադրիչները

N	Շուկայի իրացվելիության բնութագրիչ հատկություն	Բնութագրիչ ցուցանիշ
1.	Շուկայի խորություն	Շուկայի շրջանառության գործակից
2.	Շուկայի սահմանափակություն	Եկամտաբերության 30-օրյա պատմական տատանողականություն
3.	Շուկայի առաձգականություն	Հուլի-Հեոբելի գործակից

Շուկայական իրացվելիության համաթվի հաշվարկում բաղադրիչ ցուցանիշները նախ համապատասխանեցվել են ըստ չափման միավորի ստանդարտ սքորի տեսքով նորմավորելու միջոցով այնպես, որ յուրաքանչյուր ցուցանիշի նորմավորված արժեքի աճը բնութագրում է շուկայի իրացվելիության դրական փոփոխություն (շուկայի խորության աճ, սահմանափակության կրճատում և առաձգականության աճ): Այնուհետև որոշվել է բաղադրիչ ցուցանիշների նորմավորված արժեքների միջին թվաբանական մեծությունը, որի ցուցային (էքսպոնենտալ) հարթեցման արդյունքում ստացվել է շուկայի իրացվելիության ամփոփ գնահատականը: Ստանդարտ սքորի միջոցով բաղադրիչ ցուցանիշները նորմավորելու հետևանքով համաթվի երկարաժամկետ տրենդը ձգտում է 0-ի, այսինքն՝ համաթվի դրական արժեքը բնութագրում է շուկայի իրացվելիության պատմական մակարդակի համեմատությամբ ավելի բարձր իրացվելիություն:

Գծապատկեր 11. ՀՀ պետական պարտատոմսերի շուկայի իրացվելիության համաթիվը

Պճապատկեր 12. ՀՀ պետական պարտատոմսերի շուկայի իրացվելիության ենթահամաթվերը

ՀՀ պետական պարտատոմսերի շուկայի իրացվելիության համաթվի շարժընթացը ցույց է տալիս, որ 2007–2009 թթ. ֆինանսատնտեսական ճգնաժամի պայմաններում կտրուկ նվազել է շուկայի իրացվելիությունը՝ հիմնականում պայմանավորված շուկայի խորության նվազմամբ և սահմանափակության աճով: Արդեն 2009 թ. 4-րդ եռամսյակում, տնտեսության իրական հատվածի և բանկային համակարգի ֆինանսական վիճակի բարելավմանը զուգահեռ, սկսել է վերականգնվել նաև շուկայի նշված ցուցանիշը:

Շուկայական իրացվելիության ռիսկի տեսանկյունից առավելապես կարևորվում է այն հանգամանքը, որ ՀՀ պետական պարտատոմսերի շուկայի համապատասխան համաթիվը բնութագրում է շուկայի 2012–2013 թթ. իրացվելիության նվազում: Դա բացատրվում է շուկայի խորության և առաձգականության նվազմամբ: Այս համատեքստում պետական պարտատոմսերի շուկայի իրացվելիության զարգացումների ազդեցությունը վերլուծելու նպատակով ռիսկի արժեքի (Value at Risk) մեթոդի միջոցով գնահատվել է այդ պարտատոմսերի եկամտաբերության աճի արդյունքում վերագնահատման ազդեցությունը: Վերջինս մոտարկվել է որպես ՀՀ բանկերի շահույթ/վնասով վերաչափվող իրական արժեքով հաշվառվող և վաճառքի համար մատչելի պետական պարտատոմսերի պորտֆելի ձևափոխված դյուրացիայի և մինչև մարում եկամտաբերության աճի արտադրյալ: Վերլուծության արդյունքներով ՀՀ բանկերի պետական պարտատոմսերի պորտֆելի տրված ժամկետային կառուցվածքի դեպքում շահույթ/վնասով վերաչափվող իրական արժեքով հաշվառվող և վաճառքի համար մատչելի պետական պարտատոմսերի գնի առավելագույն նվազումը գնահատվել է 9.7%¹⁶:

¹⁶ Առաջնորդվելով ՀՀՄՍ 39-ի պահանջներով՝ ՀՀ պետական պարտատոմսերի մինչև մարում եկամտաբերության աճի արդյունքում վերագնահատման ազդեցությունը գնահատվել է միայն շահույթ/վնասով վերաչափվող իրական արժեքով հաշվառվող և վաճառքի համար մատչելի պարտատոմսերի պորտֆելի համար:

Վերջինիս ազդեցությունը բանկերի վրա անդրադառնում է բարձր իրացվելի ակտիվների նվազման հետևանքով ընդհանուր և ընթացիկ իրացվելիության ցուցանիշների, ինչպես նաև կապիտալի համարժեքության նվազման տեսքով: ՀՀ բանկերի իրացվելիության վրա ազդեցության առումով պետական պարտատոմսերի վերագնահատման արդյունքում որևէ բանկում չի արձանագրվում նորմատիվի խախտում, այդուհանդերձ, որոշ բանկերում ընդհանուր իրացվելիության նորմատիվը մինչև 2.5 տոկոսային կետով կնվազի: Ուստի ՀՀ բանկային համակարգում շուկայական իրացվելիության ռիսկի զսպման նպատակով առաջարկվում է իրացվելիության հիմնական տնտեսական նորմատիվների հաշվարկում բարձր իրացվելի ակտիվներում պետական պարտատոմսերը ներառել 10% զեղչադրույթով: Նման մեխանիզմ գործում է Ալբանիայում (20%), Կոսովոյում (20%), Խորվաթիայում (5-10%), Կիպրոսում (20%) և Սերբիայում (10%):

Աղյուսակ 2

ՀՀ պետական պարտատոմսերի մինչև մարումը եկամտաբերության առավելագույն հավանական փոփոխությունը¹⁷

30.06.2013 թ. դրությամբ	ՀՀ պետական պարտատոմսերի մարման ժամկետայնություն				
	Մինչև 6 ամիս	6 ամսից 1 տարի	1-2 տարի	2-5 տարի	5-7 տարի
Մինչև մարում եկամտաբերության փոփոխության ստանդարտ շեղում	3.320%	3.506%	3.366%	3.616%	1.953%
Եկամտաբերության օրական փոփոխություն (տոկոսային կետ)	0.675	1.120	1.090	1.273	0.662
Ձևափոխված դյուրացիա	0.24	0.69	1.29	2.63	5.28
Բանկերի պետական պարտատոմսերի պորտֆելի կառուցվածքը	20.10%	11.99%	17.84%	37.31%	12.75%
Գնի օրական փոփոխություն (%)	-0.16%	-0.77%	-1.41%	-3.35%	-3.50%
Շահույթ/վնասով վերաչափվող իրական արժեքով հաշվառվող և վաճառքի համար մատչելի պետական պարտատոմսերի պորտֆելի գնի ամսական փոփոխություն (%)					-9.71%

Այսպիսով՝ ՀՀ բանկային համակարգում իրացվելիության ռիսկի դրսևորման ձևերի վերլուծությունը հնարավորություն է տալիս կատարելու հետևյալ եզրահանգումները.

1. Իրացվելիության ռիսկը բանկային գործունեությունում դրսևորվում է 2՝ ֆինանսավորման և շուկայական հիմնական ձևերով: Վերոնշյալ 2 դեպքում էլ իրացվելիության խնդիրներն առաջանում են ակտիվների ֆինանսավորման և (կամ) պարտավորությունների մարման համար դրամական մի-

¹⁷ Վերլուծության համար որպես տվյալների աղբյուր են ծառայել 21 առևտրային բանկերի ֆինանսական հաշվետվությունները և դրանց կից ծանոթագրությունները, ինչպես նաև ՀՀ ԿԲ ֆինանսական կայունության 2012 թ. 1-ին կիսամյակի հաշվետվության տվյալները:

ջոցների անբավարարության հետևանքով: Սակայն եթե ֆինանսավորման իրացվելիության ռիսկի դեպքում ռիսկի դրսևորման սկզբնապատճառը բանկերի ֆինանսական միջնորդության գործառույթների հետևանքով ակտիվների և պարտավորությունների ժամկետային ձեղքվածքն է, ապա շուկայական իրացվելիության ռիսկի դեպքում՝ բանկերի կողմից տնօրինվող շուկայական գնանշվող ակտիվների շուկայի իրացվելիության նվազումը:

2. ՀՀ բանկային համակարգում, ընդհանուր իրացվելիության նվազմանը զուգահեռ, խոշոր պարտավորությունների տեսակարար կշիռը պահպանվել է բարձր մակարդակում՝ բանկերին զգայուն դարձնելով ֆինանսավորման իրացվելիության ռիսկի նկատմամբ: Այս տեսանկյունից, որպես ռիսկի զսպման մեխանիզմ, առաջարկվում է իրացվելիության տնտեսական նորմատիվների շրջանակներում ներդնել ընդհանուր պարտավորությունների կենտրոնացվածությանը համապատասխան իրացվելիության տարբերակված պահանջներ: Դա թույլ կտա նվազեցնել խոշոր պարտավորությունների նկատմամբ բանկերի զգայունությունը բարձր իրացվելի ակտիվների լրացուցիչ պաշարի ձևավորման միջոցով՝ միևնույն ժամանակ չսահմանափակելով իրացվելիության կառավարման նպատակով մեծածավալ միջոցների ներգրավման հնարավորությունները:

3. ՀՀ բանկային համակարգում ընդհանուր իրացվելիության նվազման և ՀՀ պետական պարտատոմսերի պորտֆելի ընդլայնման արդյունքում վերջիններիս գծով շուկայական իրացվելիության ռիսկը դարձել է նշանակալի: Շուկայական իրացվելիության ռիսկի աճին հատկապես նպաստել է վերջին տարիներին շուկայի իրացվելիության նվազման միտումը: Այս տեսանկյունից, որպես ռիսկի զսպման մեխանիզմ, առաջարկվում է իրացվելիության հիմնական տնտեսական նորմատիվների հաշվարկում բարձր իրացվելի ակտիվներում պետական պարտատոմսերը ներառել զեղչադրույթով (haircut): Դա հնարավորություն կտա զսպելու ՀՀ պետական պարտատոմսերի շուկայի իրացվելիության բացասական զարգացումների ազդեցությունը ՀՀ բանկային համակարգի վրա:

ГОР СААКЯН

Аспирант кафедры „Банковского дела и страхования” АГЭУ

Анализ аспектов риска ликвидности в банковской системе РА. - Риск ликвидности один из основных видов банковских рисков, и надлежащее управление этим риском играет большую роль с точки зрения обеспечения финансовой стабильности всей банковской системы. Проблемы ликвидности в одном из банков могут стать причиной оттока депозитов и коллапса деятельности межбанковского рынка, и тем самым привести к формированию системных проблем ликвидности. В статье обсуждаются основные аспекты риска ликвидности в банковской деятельности, раскрываются источники их возникновения и взаимосвязь этих аспектов. Одновременно, исходя из фактических данных, анализируются риски ликвидности рынка и финансирования в банковской системе РА, а также приводятся меры снижения рисков.

GOR SAHAKYAN

Post-graduate at the Chair of „Banking and Insurance” at ASUE

Analysis of Dimensions of Liquidity Risk in the Banking System of the RA. - Liquidity risk is considered to be an essential banking risk, and proper management of which is emphasized for ensuring financial stability of the whole banking system. Liquidity problems in separate banks could cause bank run and liquidity hoarding in interbank market by leading to the development of systemic liquidity crisis. This article discusses dimensions of liquidity risk in banking industry, underlines its causes and reviews the main interaction linkages among these dimensions. The statistical analysis assesses funding and market liquidity risks in the banking system of the RA and provides risk mitigation approaches.